

УДК 37.013: 378.016 "20-21"

*ОКСАНА КОНДУР, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID ID 0000-0001-9342-1127
oksana.kondur@pnu.edu.ua*

*ВІКТОРІЯ СТИНСЬКА, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
ORCID ID 0000-0003-0555-3205
viktorii.stynska@pnu.edu.ua*

РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

*OKSANA KONDUR, Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
VIKTORIA STYNSKA, Doctor of Education, Professor, Professor of the Bohdan Stuparyk Department of Pedagogy and Educational Management, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

DEVELOPMENT OF MEDIA EDUCATION IN HIGH SCHOOL AT THE END OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY

У статті проаналізовано стан дослідження розвитку медіаосвіти в кінці ХХ – на початку ХХІ століть у працях українських науковців. Розглянуто роль і значення медіадидактики у вищій освіті, зокрема, перехід від традиційних методів навчання до інноваційних, що базуються на використанні сучасних медіаосвітніх технологій. Висвітлено важливість упровадження медіаосвіти для формування медіа грамотності, розвитку ключових медіакомпетентностей здобувачів освіти. Наголошено на необхідності постійного адаптування міжнародних освітніх практик в українській освіті до трансформацій медіасередовища, активного використання медіаресурсів, ураховуючи основні напрями інформатизації освіти в сучасних умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: медіа дидактика, медіаосвіта, медіа культура, інформаційно-комунікаційне суспільство, заклад вищої освіти.

Summary. The article analyzes the state of research on the development of media didactics in the late 20th - early 21st centuries in the works of Ukrainian scientists. The role and significance of media didactics in higher education is analyzed, in particular, the transition from traditional teaching methods to innovative approaches based on the use of modern media educational technologies is considered. The importance of the introduction of media education into the educational process for the formation of media literacy and the development of key media competencies of education seekers is highlighted. The article emphasizes the need for constant adaptation of educational practices to changes in the media environment and the active use of media resources to achieve the goals of education in the modern information society.

Key words: media didactics; media education; media culture; information and communication society, institution of higher education.

Мета: з'ясувати стан дослідже-

ності проблеми розвитку медіаосвіти в українській вищій освіті у кінці ХХ – на початку ХХІ століть.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Швидкі зміни в соціумі, зумовлені широким використанням інформаційних технологій та розвитком різноманітних медіа, вимагають постійного вдосконалення підходів до поліпшення якості навчання та освітніх процесів. У зв'язку з цифровою трансформацією освіти постає проблема недостатньої медіаграмотності, медіакомпетентності, здатності до критичного аналізу медіаінформації серед учасників освітнього процесу. Тому набуває важливості підготовка викладачів і студентів до життя в умовах суцільного застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Відтак медіадидактика як педагогічний феномен сприяє провадженню медіаосвіти, що допомагає формуванню медіаграмотності як в окремої особистості, так і в соціуму загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасному інформаційному

суспільстві зростає роль медіаосвіти. Існують різноманітні класифікації медіаосвіти залежно від освітнього рівня чи галузевої приналежності здобувачів освіти. Г. Онкович запропонувала виокремити медіаосвіту у вищій школі, убачаючи в ній один з "резервів підвищення рівня фахової підготовки майбутніх спеціалістів, котрі не тільки послуговуватимуться набутими знаннями на студентській лаві, а й підтримуватимуть засобами медіа власний професійний рівень упродовж життя" (Онкович, 2024). Наукові доробки в цьому напрямі мають І. Гуриченко, Н. Духаніна, Г. Онкович, І. Сахневич, І. Чемерис, І. Червінська, О. Янишин.

Медіадидактику українські та зарубіжні дослідники розглядають як засіб медіаосвіти в освітньому процесі. У сучасному науковому дискурсі схарактеризовано основні підходи до розуміння понять "медіадидактика" та "медіаосвіта". Нами систематизовано результати наукових досліджень з питань медіаосвіти Р. Бужикова, Р. Бужикової, А. Литвин, Г. Марченко, Т. Поясок, Н. Приходькіної, І. Череповської та інших. Теоретичні та прикладні аспекти медіадидактики стали предметом зацікавлення таких учених, як І. Веретіна, Н. Глінка, Н. Духаніна, Г. Лесик, А. Онкович, Г. Онкович, Л. Найдьонова, Л. Петрик, К. Фомін, І. Червінська та інших.

Публікації українських науковців упродовж останніх років характеризують медіадидактику як важливу складову сучасного освітнього процесу. Вона сприяє покращенню якості навчання, підвищенню медіаграмотності серед викладачів і здобувачів освіти.

Водночас зауважуємо, що актуальною залишається потреба оглядових досліджень щодо розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти з кінця минулого століття і до сьогодні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіадидактика вищої освіти охоплює концептуальні основи розвитку медіаосвітньої компетентності різних категорій спеціалістів, зокрема, юристів, документознавців, учителів інформатики,

фахівців з комп'ютерних наук, інженерів, маркетологів, працівників правоохоронних органів та інших. Аналіз дисертаційних робіт українських дослідників у галузі медіаосвіти свідчить про наявність різноманітних технологій використання масмедіа в освітньому процесі.

Поділяємо думку Г. Онкович, що медіаосвітні технології охоплюють широкий спектр інформаційно-комунікаційних засобів, таких як пресодидактика, теледидактика, кінодидактика, інтернетдидактика, мультимедіадидактика, які вона об'єднує під загальним поняттям "медіадидактика" (Онкович, 2008).

Термін "медіадидактика" науковці трактують по-різному. Одні схиляються до думки, що це частина медіапедагогіки, яка займається питаннями застосування медіа в навчальному процесі, передусім розробленням інформаційно-освітніх технологій, особливостями організації дистанційного навчання, розробкою й апробацією нових дидактичних мультимедіа (електронних навчальних програм, посібників, підручників тощо) (Литвин, 2005).

Інші науковці схиляються до того, що медіадидактика - це: 1) сукупність технологій використання засобів медіа з освітньою метою; 2) сукупність критеріїв, за якими класифікуються медіазасоби для найефективнішого застосування в навчальному середовищі; 3) сукупність методів опрацювання медіаджерел (Онкович, 2020).

Монографічні праці, публікації у фахових виданнях, дисертаційні дослідження з медіаосвіти є вагомим складником джерельної бази дослідження медіадидактики.

Низка науковців наприкінці ХХ ст. присвятили дослідження аналізу складових медіадидактики, наприклад, лінгвістичні в галузі методики викладання мови, що вивчалася як іноземна. Зокрема, описані технології журналістики для формування інформаційних інтересів іноземних студентів. Також у дисертаційному дослідженні Р. Бужикова на тему "Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання інозем-

них мов студентів вищих навчальних закладів" зацентрована увага на впровадженні моделей гуманістично орієнтованого навчання і виховання молоді, що ґрунтуються на широкому використанні інтернет-технологій, які сприятимуть розвитку освітнього, соціального і духовного потенціалу студентів та активізації усіх сфер їх діяльності (Бужикова, 2006). Однією з вагомих переваг застосування цих технологій у навчальній практиці закладів вищої освіти є ефективність методів індивідуалізації та диференціації. Урахування індивідуальних особливостей студентів та їх суб'єктивного досвіду дозволить вибирати оптимальні методи навчання для кожного здобувача освіти. Дане дослідження Р. Бужикова вважається одним з перших українських прикладів упровадження інтернет-дидактики у професійну підготовку у вищій школі.

Г. Онкович трактує поняття "інтернет-дидактика" як частину медіадидактики, яка вивчає закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань на базі медіаджерел та використання медіапродуктів (друкованих видань, радіоканалів, телебачення, інтернету) (Білецький, Онкович, 2022).

На початку ХХІ століття питання медіадидактики та медіаосвіти стали предметом наукового осмислення О. Зеленька, Л. Іванова, О. Куценко, Б. Потятинник та інших.

Актуальні проблеми становлення медіадидактики в Україні досліджує І. Чемерис у наукових працях "Медіаосвіта за кордоном: теорії медіаосвіти й коротка історія розвитку" (2006); "Формування медіакомпетентності студентства (аналіз методичних рекомендацій) (2013)"; "Медіаосвіта як важливий чинник формування медіакомпетентності (результати дослідження)" (2013); "Аналіз та можливості використання англійських медіаосвітніх сайтів у процесі формування медіакомпетентності студентства" (2016) тощо. Авторка ретельно розглянула процес формування професійної компетентності майбутніх журналістів за допомогою іноземних періодичних видань. Вона визначила специфі-

іку використання англomовних мас-медійних видань в освітньому процесі і за результатами запропонувала ефективну медіатехнологію професійної підготовки майбутніх журналістів. Цінним у її науковому доробку є впровадження пресодидактики і пресолінгводидактики в освітній процес вищої школи (Чемрис, 2008).

У своєму дисертаційному дослідженні "Формування медіакультури майбутніх учителів музики" О. Коневшинська охарактеризувала теоретичні засади формування медіакультури майбутніх фахівців в процесі підготовки у вищій школі. Зазначено, що рівень фахової підготовки залежить від рівня компонентів медіакультури, а саме - оволодіння засобами аудіовізуальних мистецтв (Коневщинська, 2009).

Науковиця Н. Духаніна вивчала педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук. Авторкою представлено структуру, критерії та показники ефективності застосування медіаосвітніх технологій; доведено, що створення медіаосвітнього середовища та інтеграція спецкурсів медіаосвітньої спрямованості у програму професійної підготовки сприяють позитивним результатам у засвоєнні фахових знань (Духаніна, 2011).

О. Янишин у дисертаційному дослідженні "Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій" докладно розглянула наскрізне формування комунікативних умінь у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців за допомогою інтеграції медіаосвітніх технологій у навчальні дисципліни, практичну підготовку, науково-дослідницьку та позааудиторну роботу студентів. Вона розглядала медіаосвітні технології (радіо- і теледидактику, пресодидактику, пресолінгводидактику, кінодидактику, вебдидактику, інтернет-дидактику та ін.) як інноваційно-освітні методи, за допомогою яких використовуються можливості масмедіа для передачі інформації, реалізації принципів гуманізації освіти та для підготовки

молоді до життя в суспільстві знань (Янишин, 2012).

На основі узагальнення теоретичних та експериментальних результатів своїх досліджень І. Сахневич визначила основні концепції та медіаосвітні моделі; на їх основі проаналізувала ефективні напрями, способи і методи застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці здобувачів освіти. Це, насамперед, використання пресодидактики, кінодидактики, теледидактики, інтернетдидактики в комплексі, про що детально описано у її навчальному посібнику (Сахневич, 2012).

Схожі наукові ідеї представлені в наукових доробках І. Гурієнко. Так, удосконалення змісту теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців здійснюється через упровадження курсу "Медіакультура і масово-роз'яснювальна робота", у якому дотримано принципи наочності та міжпредметних зв'язків. Доведено, що застосування інноваційних технологій, форм і методів навчання з використанням медіадидактики сприяє активізації навчальної діяльності студентів (Онкович, Духаніна та ін., 2013).

На думку Н. Приходькіної, "розвиток медіаосвіти в Україні відзначається концептуалізацією, інституалізацією, стандартизацією", що свідчить про його синхронізацію з ключовими тенденціями агломовних країн та організацій (Приходькіна, 2021).

Г. Головченко подає напрями творчого використання в українській освітній системі прогресивних і конструктивних ідей досвіду розвитку медіаосвіти в Канаді та США, причому структурує цей процес за рівнями: макрорівень – суспільство, мезорівень – інституції, мікрорівень – індивід (Головченко, 2020).

Виходячи з аналізу особливостей становлення і розвитку медіаосвіти в різних країнах світу, Г. Марченко вважає, що "міжнародний досвід упровадження медіаосвіти в закладах вищої освіти – важлива передумова для формування й розвитку єдиної системи медіаосвіти в педагогічних

університетах України" (Марченко, 2023). Науковиця розглядає поняття "медіаосвіта" як міждисциплінарне і характеризує його з позиції різних аспектів, а саме: філософського, історичного, педагогічного, соціального, технологічного.

Зазначимо, що медіадидактика вищої школи в Україні розвивається через розробку та впровадження медіаосвітніх технологій у підготовці здобувачів вищої освіти різних галузей знань і на різних освітніх рівнях. Зауважимо, що впровадження медіатехнологій в освітню діяльність передбачає (Кондур, 2018; Кондур і Ратушняк, 2019; Червінська та ін., 2022):

- удосконалення механізму відбору контенту, методів і форм навчання відповідно до рівня розвитку сучасної особистості;
- удосконалення методів управління освітніми системами, використовуючи цифрові бази даних наукової та освітньої інформації, різноманітні інформаційні мережі;
- створення адаптивних систем навчання для розвитку критичного мислення студентів та інтелектуального потенціалу молоді;
- розробка та використання комп'ютерних тестових і діагностичних методик контролю та оцінювання знань здобувачів освіти.

Загалом виділяють такі три вектори розвитку медіаосвіти: професійно медіаорієнтований, медіапедагогічний та медіа психологічний (Онкович, 2024).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, українські науковці впродовж останніх десятиліть ґрунтовно вивчають проблеми розвитку медіадидактики вищої школи. Основний акцент більшості досліджень спрямований на значення медіадидактики у професійній підготовці фахівця та пошук шляхів імплементації медіадидактичних технологій в освітній процес вищої школи.

Потреба в розвитку медіаосвіти вищої школи продиктована як зовнішніми факторами (шляхи розвитку інформаційного суспільства, вимоги до компетентностей сучасного фахівця), так і запитамі здобувачів

освіти на набуття компетентностей, які дозволяють їм якомога довше залишатися конкурентноспроможними на мінливому ринку праці.

Результативність медіатехнологій залежить від рівня інформаційно-комунікаційних навичок викладачів. Сучасний викладач повинен не тільки використовувати медіаконтенти в освітньому процесі, але й уміти їх створювати.

Перспективним для подальших досліджень вважаємо вивчення питання можливості взаємозв'язку та взаємовпливу медіаграмотності з науковою грамотністю соціуму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Білецький, В., Онкович, Г. (2022). Інтернет-дидактика у розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця (на прикладі розвитку медіакомпетенції фахівців з нафтогазової справи). *Геотехнології*, 5, 45–56.

Бужиков, Р. (2006). Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов студентів вищих економічних навчальних закладів (Автореф. дис. ... канд. пед. наук). Київ. 20 с.

Головченко, Г. (2020). Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді. (Дис. ... док. пед. наук). Київ. 567 с.

Духаніна, Н. (2011). Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук). Київ. 22 с.

Кондур, О. С. (2018). Управління якістю освітніх систем в умовах глобалізації: теорія, методика організації, практика. Івано-Франківськ: НАІР. 488 с.

Кондур, О., Ратушняк, В. (2019). Сучасні технології контролю знань та вмінь здобувачів освіти. *Гірська школа Українських Карпат*, 2, 14–18.

Коневишинська, О. (2009). Формування медіакультури майбутніх учителів музики. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук). Київ. 21 с.

Литвин, А. (2005). Використання технологій мультимедіа у про-

фесійній підготовці. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2, 7–22.

Марченко, Г. В. (2023). Розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). (Дис. ... док. філософії). Житомир. 267 с.

Найдюнова, Л. А. (2007). Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті Болонського процесу: процесуальна модель медіа-культури. Вища освіта України. *Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти*, 3 (5), 161–167.

Онкович, Г. (2008). Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. Вища освіта України. *Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії*, 3, 130–137.

Онкович, Г. В., Духаніна, Н. М., Сахневич, І. А., Гуріненко, І. А. (2013). Медіадидактика вищої школи: програми спецкурсів. Київ: Логос. 196 с.

Онкович, Г. (2020). Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців. *Український інформаційний простір*, 1 (5), 179–196.

Онкович, Г. В. (2020). Розвиток медіадидактики вищої школи: український досвід. *Обрії друкарства*, 1 (8), 130–150.

Онкович, Г. Медіадидактика та її складові. URL https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp8/Onkovich.pdf

Осюхіна, М. О. (2018). Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду). (Дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій). Дніпро. 319 с.

Приходькіна, Н. (2021). Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англійських країн. (Дис. ... док. пед. наук). Київ. 536 с.

Сахневич, І. (2012). Педагогічні умови використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю. (Автореф. дис. ... канд.

пед. наук). Київ. 20 с.

Чемерис, І. М. (2008). Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іноземних періодичних видань. (Автореф. ... канд. пед. наук). Київ. 22 с.

Червінська, І., Струк, А., Притуляк, О., Никорак, Я. (2022). Медіатехнології як ефективний засіб підвищення якості освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Освітні обрії*, 2, 69–73.

Янишин, О. К. (2012). Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук). Київ. 20 с.

REFERENCES

Bileckyj, V., Onkovych, H. (2022). Internet-dydaktyka u rozvytku profesijnnoii kompetentnosti majbutniogo fahivcيا (na pryklady rozvytku media kompetentnosti fahivciv z naftogazovoji spravy). *Geotehnologiji*, 5, 45–46.

Buzikov, R. (2006). Pedagogichni umovy zastosuvannia innovacijno-komunikacijnyh tehnologij u procesi navchannia inozemnyh mov studentiv vyschuh ekonomichnyh navchalnyh zakladiv. (Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk). Kyiv. 20 p.

Golovchenko, G. (2020). Tendencii rozvytku mediaosvity u SHA I Kanadi. (Dys. ... doktora ped. Nauk). Kyiv. 567 s.

Duhanina, N. (2011). Pedagogichni umovy zastosuvannia mediaosvitnich tehnologij u pidgotovci magistriv kompjuternyh nauk. (Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk). Kyiv. 22 p.

Kondur, O. S. (2018). Upravlinnia yakistiu osvitnikh system v umovakh hlobalizatsii: teoriia, metodyka orhanizatsii, praktyka. Monohrafiia. Ivano-Frankivsk: NAIR. 488 p.

Kondur, O., Ratushniak V. (2019). Suchasni tehnolohii kontroliu znan ta vmin zdobuvachiv osvity. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat*, 2, 14–18.

Konevshchynska, O. (2009). Formuvannia media-kultury maibutnikh uchyteliv muzyky. (Avtoref. Dys. ... kand. ped. nauk). Kyiv. 21 p.

- Lytvyn, A. (2005). Vykorystannia tekhnolohii multymedia u profesiinii pidhotovtsi. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*, 2, 7–22.
- Marchenko, H. V. (2023). Rozvytok mediaosvity maibutnykh uchyteliv pochatkovoï shkoly v universytetakh Ukrainy (90-ti roky XX st. – pochatok XXI st.). (Dys. ... doktora filosofii). Zhytomyr. 267 p.
- Naidonova, L. A. (2007). Perspektyvy rozvytku media-osvity v konteksti Bolonskoho protsesu: protsesualna model media-kultury. *Vyshcha osvita Ukrainy. Vyshcha osvita Ukrainy v konteksti intehtatsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru: monitorynh yakosti osvity*, 3 (5), 161–167.
- Onkovych, H. (2008). Mediaosvita yak intelektualno-komunikatyvna merezha. *Vyshcha osvita Ukrainy. Nauka i vyshcha osvita v Ukraini: mira vzaiemodii*, 3, 130–137.
- Onkovych, H. V., Dukhanina, N. M., Sakhnevych, I. A., Hurinenko, I. A. (2013). Mediadydaktyka vyshchoi shkoly: prohramy spetskursiv. Kyiv: Lohos. 196 p.
- Onkovych, H. (2020). Mediadydaktyka vyshchoi shkoly u rozvytku profesiynykh kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, 1 (5), 179–196.
- Onkovych, H. V. (2020). Rozvytok mediadydaktyky vyshchoi shkoly: ukrainskyi dosvid. *Obrii druzkarstva*, 1 (8), 130–150.
- Onkovych, H. Mediadydaktyka ta yii skladovi. URL https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp8/Onkovich.pdf
- Osiukhina, M. O. (2018). Media- ta informatsiina hramotnist yak skladova suchasnykh informatsiino-komunikatsiynykh obminiv (natsionalna kontseptsiiia u konteksti svitovoho dosvidu). (Dys. .. kand. nauk iz sotsialnykh komunikatsii). Dnipro. 319 p.
- Prykhodkina, N. (2021). Tendentsii rozvytku mediaosvity uchniv u zakladakh serednoi osvity rozvynenykh anhlomovnykh krain. (Dys. ... dokt. ped. Nauk). Kyiv. 536 p.
- Sakhnevych, I. (2012). Pedahohichni umovy vykorystannia mediaosvitnykh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh fakhivtsiv naftohazovoho profilu. (Avtoref. dys. ... kand. ped. Nauk). Kyiv. 20 p.
- Chemerys, I. M. (2008). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh zhurnalistiv zasobamy inshomovnykh periodychnykh vydan. (Avtoref. ... kand. ped. nauk). Kyiv. 22 p.
- Chervinska, I., Struk, A., Prytuliak, O., Nykorak, Ya. (2022). Mediatekhnolohii yak efektyvnyi zasib pidvyshchennia yakosti osvitnoho protsesu v zakladakh vyshchoi osvity. *Osvitni obrii*, 2, 69–73.
- Yanyshyn, O. K. (2012). Formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnykh dokumentoznavtsiv zasobamy mediaosvitnykh tekhnolohii. (Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk). Kyiv. 20 p.

Стаття надійшла 1. 04. 2024 р.

